

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12

Fylke: Hordaland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Haug

Emne: Gamal rugkultur

Bygdelag: Skjeggstrand

Oppskr. av: Martin Tønnes

Gard: Tønnes

(adresse): Tønnes bredhus pr. Bergen

G.nr. 83 Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Ordet rug er lite brukt hjå oss, men seier helst bødin. Bødin stend fin, eller grasel kjem seg no, er vanlege istrykksmåtar her.

Ette og attlegg er kjente og brukte ord.

Bislykkje etter gamle attlagde åsar heiter sinne stadar ette.

På iutslåttene hadde dei jamt eit fellis = manum som Liane, Niggjerdet eller også herre Slåtua. Utslåttene var oftaste brukt = leute og lite høvelege for anna enn skuttorvslott. Dei gamle skille millom godbø og skrapabø eller skrapomark, som dei helst sa.

2. Det var vanleg å lola tre og sinnar veksa omkring på bøen i gamal tid. Det var mykje skotte som vaks og dei gamle tok omsyn til det og høvde herre etterkvart som dei troug om til skar. Godbøen held dog dei fleste nokon = leunde rein for tre vokstar, og likeså var det også i iutslåttene. Men var det eit minningstre som seinare kunne nyttast til eit eller anna let dei det stå sjølv om det stod i den beste bøen eller det gvidoste og vokleggaste stunde i slåtua.

21

I sovorne kóve kvista dei gjóme treel oppetter
leggju eit stjúkja so det varl rúmslegare iking
det. An kvista brúkte dei elles mjúkja á gjo
með andre tre på bóen og. Det var helst om
kánstun og jómutter vinkren dette orbede varl gjoit.
Storre orkoyde greiner som kinnu mjúkst
til skar og breusel la dei saman i ei Kása
(meadinge) og bar seinare heim, meðom
smákvist og spou varl sanka saman i
vúskadringar og lagt til rotning på ein
kóveleg stól.

Með ónsju til rydning or stein på bóen og i
útslökkene so varl det helst líle gjoit or dette
i gamal tíð. Einkelte var þann sýnt verk
og rydja ikkj so líle stein bort bóle or
bóen og útslökkene sine og þann dei la i
rjústir på ástaden; seuk þu store
máse or bindene hjúke helst det línt
vera með dette som det hadde vore fyrr
i fóru og beskerum sí tíð.

3. Moswaksu euy gjóðla dei helst með
oska, som þorðe gótt på mersu, som dei sa.
Grasfró varl skjuldau eller aldri kjópt.

Skulle det sáast til ein flekk eller leg-
gast ott ein gamal áker brúkte dei hoi-
fró på lóda saman með kóve. Atlegg
i modeme forstouð var det ikkj holl om.
Mange lét gamle útrúkte ákrar gjo
til or sey sjólv.

4. Greffing or vassjukt jord var like brukt i gamal tid, og dei fæ greffer som seimane tok her og der på bøen, låg must oppi dagen so det var vel helst gvervatnet dei vott lagde fjo. Tykte dei vassstilsyit var for stort ein stad tok dei helst ei oppigreff og lida det bort til ein bekk om det høvde so til eller spreidde det meir iltver. Voluing or bøen har iktje vore i bruk hjå oss.

5 Ein gjøtsla bote åker og seig om vass. At gjøtsla seimane bislyktje om kainslen eller vicesen sometter, so or nijare dato. Når åkeren hadde fenge sin del or gjøtslen fekk bøen resten, men det vott ofte lite til bøen, då dei hadde mykje åker i gamal tid. Ein hjelpte seg da på den vis, at nokk or godbøen fekk gjøtsel eit år og resten det andre. Skrapnottes vott skjeldou gjøtsla.

Somalemmikki vott mykje brukt til gjøtling or potetene eller at dyktinge or desse var vorten ålment, eller var somalemmikki sagt å vera god gjøtsel til bøen og.

6. Tjogras kallar me det grasel som veks eller segel på ei motting, gjøtselduge eller lous med ei åkerreina. Segel på mottinge hōa, seier me.

0000

4.

7. Dette spørsmål er vanskeleg å sia
noko om; men etter ein årskedsforvelning i
1675 på ein or matgardane her, ser det
mest ut til at timmeren plasserte utkøysi
sine med tanke på, at tåa frå desse
skulle kunna bliu mest mogeleg tilgode,
for det høites i nemnde forvelning, at Bård,
hvis fækius stod bøndu i gården flyttede
dette mord i gården til at for bedre sin
part jord med den have som komer
af fækiuset.

Det var ellers vanleg å grova små
grøper frå mottungi, der ho låg solis
til, og spreida tåa iltjver markki.
Med omsyn til åkrane so vort vel dei
helst lagde der jord og marka tilkøvi
vort der beste.

8. Ved gjødslingi or bœu var det vanleg å
bruka dei same redskap som ved gjødslingi
or åkrane. Dei som ikkje hadde best lært
bera mikkis king bœu i kjipa, og kjipa
hønde ein so åsia iltjver hovudet idet ein
lita seg framjver og let kjipa deisa inn
markki. Dængane or kjipa kalla ein for
mæia (ein mikkamæie). Mæiane vort so
breidde iltjver markki med greipi og bok.
Etter gjikk so kvinnfolki med brotkehovudet
og slo og jorna i klumparne. So berra
mikk i kjipa var vanleg arbeid både for
kar og kvinna. Når mikkis hadde lagt si
tid og vorte mjukt og mjøyr or regnet, gjikk
ein iltjver ho med mælleriva og smuldra
ho bedre.

Framkald or nr. 8.

Då groven byrja visa seg var det
 skikk å gå i hver bœu a rydja løv,
 kvist og vofall som måtte liggja ott
 etter høstskur, også resten or møkki vort
 roka saman no - rokstemøkki, som ein
 sa, og bœu inn ott i mottingegrøpi.
 Ned kjundra osskifte (samma stador litt
 fjør) gjekk dei fleste i hver til meira moderne
 redskapar og ei meir moderne drift.

9. Fjør å spara på kvist var det vanleg
 skikk fjør å lota kvistene beita på bœu
 og i utsløtter, som ikkje var aetfor bœllende,
 om høstskur.

10. No er det vorte mykje slutt med beiting
 or kjœna på bœu og i sløtter om høstskur.
 Bœuene får dry framleis mange stador
 lov til å beita på bœu om høstskur og
 fram i hver vinteren eller som voret tillat
 til fram på våren til åkeren vœu, (spise).
 Nye otlegg vort då no alltid inn høvna,
 så ingen vil ha beiting på dei.

11. Noko spesiell redskap til å jamna
 utover møkkarœna som kjœna la ifør
 seg, når dei beita på bœu om høstskur,
 kjœner og ikkje til, - brœy greidd
 dei seg til dette berre med ei siva.
 Elles tok storpaten or bœuene visst
 ikkje stort omsyn til dette, men let helst
 œna liggja soleis som kjœri la ho på seg.

12. Kvart bruk hadde sin vassflor i gammel tid. Vassfloraen stok som regel ved morsknesgardene som skilde mellom innmark og utmark. Utsløppen kausde til innmark og dei fekk då godt av den gjødsel som fall på vassfloraen. Når dei kjøpte buskapen om våren batt dei alltid kjøna ei vika eller to i vassfloraen om natti før dei la dei framme (la dei ute om natti), som dei sa.

Når veset sist og kall om kauslen batt dei skindom kjøna då og før dei tok dei heim på byen.

Kvart bruk hadde også eit smalehus og eit lite lammehus staddende ved byggen, for det var vanleg skikk å mjelka lammane i lamningsstadi om våren og frametter på fjorssommeren i tid. Bie banka då saene saman i smalehuset om kvelden og skilde lamme i på fjor natti.

Skikken med å mjelka saene vart det slutt med her før om lag 70-80 år sedan.

Spirobraden 13, 14, 15, 16, 17 og 18 har sovidt og vilt ikkje hatt betydning før oss.

19. Me gjeng på Stölen, seier me, når me om Simeasne gjeng i markis å mjilka. Ein Reig i utslitterne her hjå oss hev fenge mammel Kvælstölen.

Kve er kjent og soovne laga dei same stator som bronze vintelar i bögarne, der dei jagde kjeir og smale inni, som vanskeleg let seg paka.

—
 Ei kve i bögarne.

20. Det var ikkje vanleg med slott på btre. Kjøna var der herre eit bel ved kjeisimar. No er dei fleste slet her omkring fyr længe sidan medlagde.

21. Sild og fiskeovfall har allereid hatt betydning som gjøtsel hjå oss. Godt veggjora tang var alltid fyrr holden for å vera god gjøtsel både til åker og bti. Ein somla tangi om kveisken og vintelen frametter og la ho i diingar til våren, då ein breidde henne utgjves enten på bti eller åker.

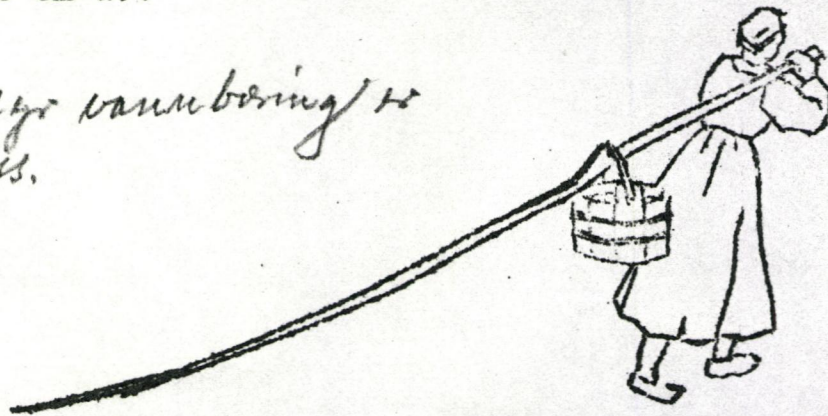
—
 Tinnus brevhus pr. Bergen den 4/12 1948.
 Kollin Tinnus,

Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannbøring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan bore vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over aksla, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten mothake på stonga gjorde at handtaket på bøtta ikkje gleid. Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampa over. Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon i Dykkar bygd noko om det ?

*Denne måten for vannbøring er
ikkje kjent hjå oss.*

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka fiskebein og fiskehovud til brensel ?

Har ein bruka kumøkk til brensel ?

*Fiskebein, fiskehovud og kumøkk har allers,
so vitl ein veit, vore brukta til brensel hjå oss.*

20/10-48.

*Martin Truus,
gardnar.*